

► Ta stroj za uničevanje dokumentov ima velikansko zmogljivost, ker požira cele fascikle, cele arhivske škatle. Vendar je dejstvo, da imajo v Sovi stroj za rezanje v skladu s slovenskimi arhivskimi predpisi. Enako veljavajo tudi smernice EU in Sveta Evrope, tudi po standardih ISO se mora to gradivo razrezati. Uredba o upravnem poslovanju zahteva, da se vse gradivo pred uničenjem razreže, če je bilo gradivo seveda označeno s katero od stopenj zaupnosti (strogo tajno, tajno, zaupno, interno). Če je bilo gradivo tako označeno, se mora pred uničenjem razrezati. Zato je takšen stroj potreben.

Seveda pa je zmogljivost tega stroja taka, da bi lahko v nekaj urah uničili vse gradivo. To pa je nenavadno. Če gledamo na to s političnega vidika, je bil tak stroj potreben, da bi lahko pač v zelo kratkem času uničili vse gradivo. Za primer naj navedem hipotetično situacijo: če bi denimo Sovjeti leta 1968 po Čehoslovaški zasedli tudi Jugoslavijo, potem bi morali v naglici uničiti vse gradivo o preganjanju informbirojevcev, vso dokumentacijo z Golim otokom in s tem povezanimi procesi, da ne bi padlo v roke Rusom. Podobno je bilo po Rankovičevem padcu, ko so vsi vodilni ljudje v podjetjih imeli svoje dosjeje, pa so jih potem leta 1967 od skupno 2.120 uničili kar 2.049. Tedaj je bilo treba vse te dosjeje uničiti, ker je Jugoslavija privolila v tuje kredite in so morali zato zbrisati vse dokaze o kršenju človekovih pravic. Podobno so uničevali tudi dosjeje o duhovščini in 22.000 kartotek, ki so se nanašale na »proti ljudske elemente« in katerih evidenco so centralno vodili v Beogradu.

Prišel sem do spoznanja, da slovenski politiki še dolgo ne bodo imeli interesa za pridobitev gradiva iz Beograda.

du. Iz vsake republike so oddajali kartoteke v Beograd, ko pa so jim le-te vrnil, so jih zapišniško v navzočnosti komisije uničili. Tako da je teh vrzeli veliko.

Slišali smo kritike na sestavo vladne delovne skupine, ki raziskuje delo Sove, češ če je ena glavnih nalog skupine preverjanje postopkov hrambe dokumentacije, je sestava delovne skupine strokovno šibka, zato bi moral biti vanjo vključen denimo minister za kulturo Simoniti.

Mislím, da minister za kulturo nima nič pri tem in ga ni treba vpletati. Res je ARS organ v sestavi MK, samo ministrstvo pa glede tega nima nobene pristojnosti. Po zakonu ima pristojnosti glede pridobivanja tega gradiva, spremljanja in tudi dajanja navodil le ARS.

Moram reči, da je Sova do leta 2004 čistila svoje arhive po nekih svojih kriterijih, ki so prihajali iz Beograda takoj po drugi svetovni vojni, na primer zvezna navodila republiškega

sekretariata za notranje zadeve, potem so šele prišla na vrsto republiška navodila. In vedno so potem izločali, čistili dokumentacijo v skladu s svojimi kriteriji, s tem da so zbrisali svoje delovanje, kršenje človekovih pravic ali pa so določene vrste dokumentov uničili zaradi nepredvidenih političnih dogodkov. Pri tem niso nič gledali na zgodovino, še manj pa na pravni interes in zavarovanje oškodovancev ali na morebitno popravilo krivic. Šele v začetku leta 2004 sem kot direktor ARS dobil dopis direktorja Sove Podbregarja, ki je privolil v kriterije ARS. Sodelovanje s Podbregarjem kot direktorjem Sove je bilo potem kvalitetno in na koncu je tudi privolil v to, da bodo izločali oziroma odbirali gradivo za izročitev ARS po zgodovinskih arhivskih kriterijih.

Veliko pomembnih informacij je verjetno še v Beogradu. Kje smo zdaj pri vprašanju nasledstva, vračanja gradiva oziroma dostopnosti tamkajšnjih arhivov?

Ta tema bo, kot kaže, res večna. Nisem si prizadeval samo za izročitev gradiva Sove, ampak tudi za uporabo, za dostop do tega gradiva v skladu z našo arhivsko zakonodajo, ne pa da je to podvrženo težnjam, ki spominjajo na prejšnji politični sistem, da se je gradivo pred izročanjem posameznim uporabnikom izločalo, da so se dokumenti izdvajali ali podatki prekrivali. Posamezniki so potrebovali gradivo zaradi poprave povojnih krivic na podlagi zakona, a so do leta 2004 v Sovi pa tudi na MNZ izdvajali dokumente, črtali podatke ipd. Najhujše je bilo izdvajanje dokumentov, kajti potem posameznik ni prišel do kompletnih dokumentov in

ni bil rehabilitiran tako, kot bi lahko bil. To pa zato, ker je Sova menila, da ti podatki ne smejo priti do njega, ker bi se tako razkrilo še kaj drugega. Ampak na podlagi našega arhivskega zakona, zakona o splošnem upravnem postopku in zakona o popravilu povojnih krivic bi posameznik moral priti do kompletnih podatkov. Seveda je posameznik potem dolžan varovati vsebovane osebne podatke drugih kot tajne podatke. Po zakonu pa ima posameznik dostop do vsega gradiva, tudi do tajnih in občutljivih osebnih podatkov.

Tretja stvar, za katero sem si prizadeval, pa je bila, da pridobimo gradivo iz Beograda ali pa vsaj dobimo vpogled v to, kaj je v Beogradu sploh ohranjenega. Vprašanja nasledstva ne bi mešal z vprašanjem gradiva SDV, ki je končalo v Beogradu.

Vedeti moramo dvoje: vse gradivo v izvorniku na papirju je v obdobju 1945–1965 šlo v Beograd, ker je bila ta služba tako centralistično urejena, da ni bilo govora, da bi dokumentacija ostala v Ljubljani. V Ljubljani so ostale kopije, zlasti mikrofilmi, saj so v začetku 50. začeli gradivo mikrofilmati. V Beograd so šli izvorniki na papirju do leta 1965. Po tem letu pa je bil dogovor, ki se je strogo izvajal, da vse gradivo SDV mikrofilmajo v treh izvodih. En mikrofilm je bil operativen, eden je ostal v arhivu SDV, eden pa je šel v Beograd. Tako bi zdaj tam morali hraniti izvornike dokumentov od 1945 do 1965, od 1965 naprej in skoraj do konca pa mikrofilme. Jaz sem si vseskozi prizadeval, da pridobimo to gradivo, ne samo v okviru nasledstva, in nekaj so nam ga celo vrnil.

Sem pa v teh letih prišel do spoznanja, da slovenski politiki – pa ni važno, kakšne usmeritve so – še dolgo ne bodo imeli interesa za pridobitev tovrstnega gradiva iz Beograda.

Če so dokumenti šli v Beograd, potem so tam tudi ohranjeni. Sova je preverila te podatke, jaz sem jih v imenu ARS preverjal v Beogradu in sem dobil potrditev z zveznega ministrstva za notranje zadeve, da je gradivo ohranjeno. Gradivo torej obstoji, del je v Arhivu Srbije, del pa v Arhivu mesta Beograda.

Ko sem leta 2003 iz Beograda dobil pisno dovoljenje za vpogled oziroma smo se dogovorili, da bo moj namestnik Marjan Zupančič odšel v Beograd in tam raziskoval gradivo (da ne bi zbužali sumov o zlorabi v politične namene, smo izrazili željo po vpogledu v dosjeje Kocbeka, škofa Vovka in še nekaterih kulturnikov), je iz Beograda prišel k meni v arhiv honorarni agent Sove in mi odsvetoval obisk arhivov, češ da ni ugoden trenutek. Prav ta človek je v Beogradu storil vse za to, da nismo odšli.

Prepričeval vas je na mehak način ...

Ja, ni uporabil besed ne smete. Mi smo morali takrat v Beograd odhajati vsakokrat prek slovenskega veleposlaništva v Beogradu. Gospod, ki je bil sodelavec Sove, pa je spremljal

